

УНИВЕРЗИТЕТ У ИСТОЧНОМ САРАЈЕВУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ПАЛЕ

РАДОВИ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
ФИЛОЛОШКЕ НАУКЕ

БРОЈ
13
књига 1

Пале,
2011

О КООРДИНИРАНОЈ ВЕЗИ ЗАВИСНИХ КЛАУЗА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Апстракт: У раду се говори о једном типу вишечланих сложених реченица, и то оних које у свом саставу имају једну управну и за њу везане двије или више зависних клауза које између себе успостављају однос координације. Анализа се прије свега усредсређује на питање каква је могућност изостављања појединих зависних везника између зависних координираних клауза у таквим реченицама. Првенствено се трага за одговором на питање шта је то што не дозвољава изостављање везника друге координиране зависне клаузе.

Кључне ријечи: српски језик, синтакса, сложена реченица, координација, везници.

У раду се говори о вишечланим сложеним реченицама код којих се двије или више зависних клауза односи на исту управну. О таквим реченицама није много писано код нас, мада није непознато да се сложене реченице често јављају са више од двије клаузе у своме саставу. Тако се у великој синтакси Михаила Стевановића у првој реченици поглавља о сложеној реченици истиче: „Две или више простих, односно простих проширених реченица међусобно тесно повезаних смислом или синтаксичким функцијама, или и једним и другим тим моментом – по правилу чине сложену реченицу, као највећу језичку јединицу“ (Стевановић 1991: 777). Истина, у даљем тексту овога поглавља Стевановић се посебно не занима за сложене реченице које имају више од двије клаузе у своме саставу, за вишеструко сложене реченице (термин у: Ковачевић 1998: 259), не говори ништа о томе какве све оне могу бити. А у његовој обимној грађи вишечлание сложене реченице заиста се јављају ријетко како међу оним које су сврстане у независносложене, тако и међу оним сврстаним у зависносложене реченице.

У овом раду бавимо се анализом таквих сложених реченица у којима се уз једну управну везује двије или више зависних клауза које су међусобно у односу координације, каква је, на примејр, следећа сложена реченица:

*Кад се дође у Крагујевац и кад се прочита реферат, може се мало и прошетати – гдје су прве двије клаузе *Кад се дође у Крагујевац* и *кад се прочита реферат* – зависне временске према трећој – *може се мало и прошетати*. На то упућује везник *кад*, којим се оне уводе. Да су међусобно у*

---

* sretotanasic@yahoo.com

координираном односу, очигледно је, пошто између њих стоји координирани везник *и*.

Колико нам је познато, о овом типу зависнослужених реченица у српској синтакси први је шире говорио Љубомир Поповић у једном своме раду (Поповић 1982). Он је истакао да се у школској пракси јавља проблем у тумачењу сложених реченица типа: *Кад сама запалио свећу, приметио сам да Недељковић лежи окренут зиду, али да тренће* (Поповић 1982: В. Петровић), гдје се проблематизује статус посљедње двије реченице: *да Недељковић лежи окренут зиду и али да тренће*. У томе раду Љ. Поповић детаљно говори о конституисању сложених реченица од простих и о односима „који повезују просте реченице у сложеној“ (Поповић 1982: 2), закључујући да су двије поменути клаузе у сложеној зависне изричне према истој управној, да су међисобно напоредне и да је та напоредност исказана везником *али*.

Послије овога рада о таквим сложеним реченицама говори се у раду Милоша Ковачевића, при разматрању типова нагомилавања везника у сложеној реченици (Ковачевић 1997, овдје наведено према Ковачевић 1998). Ковачевић овакве реченице наводи као један од типова вишеструко сложених реченица у којима се јавља више од једног везника у непосредном сусједству, наглашавајући да „независни везник повезује двије хомофункционалне (не нужно хомоформне) зависне клаузе долазећи испред зависног везника друге клаузе и показујући у ком типу координираног односа те клаузе стоје“ (Ковачевић 1998: 259). Нешто касније и аутор овог рада бавио се проблемом ових реченица, анализирајући на који начин се, с обзиром на екликацију везника, оне могу реализовати: оба се јављају, изостаје зависни, изостаје независни или изостају оба везника (Танасић 2006).

Према грађи којом располажемо, таква веза се успоставља и међу допунским и међу одредбеним зависним клаузама. Међу одредбеним, најчешће се ради о семантички истородним зависним клаузама. У наставку рада покушаћемо представити већи број подврста оваквих реченица, узимајући за критеријум разврставања врсти зависних клауза у њима. Пошто смо у посебном раду (Танасић 2006) писали о томе како се могу упрошћавати везнички скупови у оваквим реченицама, овдје ћемо покушати да покажемо шта све може да онемогући упрошћавање везничких скупова и да укажемо на евентуалне специфичности појединих подтипова реченица.

Врло фреквентне су зависне временске клаузе, попут следећих:

[1]

1. *Док год се у Турској овако влада и док год су у Босни овакве прилике*, не може бити говора о путевима и саобраћају (Андрић: 76).

2. *Тек кад се и друга ћерчица беше родила и кад се на детету отворише неки чиреви*, он се јави брату... (Црњански: 56).

3. А кад је скинула са себе опчињеност, кад сам се ушанчио у сигурност тобожњег слушања, повукла ме да је видим очима... (Селимовић: 17).

4. Кад једне ноћи Французи загатише рукавац и пустише таласе Рајне на опсадне јаркове (...), Исакович је у својој колиби мирно спавао (Црњански: 151).

5. Кад је енглеска флота продрла кроз Дарданеле и угрозила Цариград, султан је стао да припрема одбрану престонице... (Андрић).

6. Кад сунце продре и до дна долине и напола замрзла Лаиша почне да се пуши, младић и жена се дуго и срдечно растају (Андрић).

7. Кад и у најдубљим рупама окопни снијег, кад престану пролећне кише и вејавице, кад се избегне ветрови, час хладни час млак, кад се облаци трајно повукуна високе ивице стрмог амфитеатра од планина које окружују варош, кад дан потисне ноћ дужином и сјајем и топлином, кад на стрминама изнад вароши ужуте њиве и погнуте крушке почну да расипају по стрништима обилан плод који опада од зрелости, – тада наступи ово кратко и лепо травничко лето (Андрић: 195).

8. Тек кад једно вече, у Цветној недељи, наиђе када се она купала, у изби са великом земљаном пећи, у којој се иначе пекао хлеб, и помисли да уђе тамо, поче дрхтати, осетио је шта жели и шта чека (Црњански: 53–54).

9. Али чим би се кратко затишје приближило крају и између Наполеона и бечког двора почели односи да се затежу, конзули би стали да своје посете разређују (Андрић).

10. Само све то је било давно (...) кад је фра-Лука био млађи и док су још живели његови вршњаци (Андрић: 237).

11. Док је она намештала, полумртва, хаљину, да би изашла пред свет са мужем, он се, прекрстивши се, тајно отрже кроз врата, чим чу пуцање бича, и наиђе лице у лице с братом (Црњански 18).

12. Битеф је то постао када је настајао и када су у Београд долазили великани као што је био театар Ла Мама... (НИН, 8. 9. 2011: 49).

13. И заиста, свако јутро, кад би већ сунце прешло оштру планинску ивицу и кад би сумње и питања учестали и почели да бивају све чуднији, јављала се (...) Ана Марија... (Андрић: 261).

Повећи број наведених примјера омогућује да се илуструју карактеристике оваквих вишеструко сложених реченица. Као прво, видљиво је да се у вишеструко сложеним реченицама уз једну управну могу везати двије, али и већи број зависних клауза (в. примјер 7, гдје је шест временских клауза уз исту управну). Оне се уводе најчешће истим везником, овдје је то везник *кад*, али то не мора бити обавезно (в. примјер 10, гдје се комбинују везници *кад* и *док*). Временске клаузе које се налазе у односу координације не морају увијек бити у непосредном контакту. Такав случај је у примјеру 8, гдје једна временска клауза има себи подређене клаузе (од којих је једна чак временска) које је дијеле од друге с којом је повезана везником *и*. Треба рећи и то да се уз једну управну клаузу могу наћи двије

временске клаузе које нису међусобно повезане односом координације, јер свака самостално одређује вријеме вршења радње управне клаузе. То илуструје примјер 11. Овај примјер је интересантан и по томе што би се на први поглед могло учинити да су двије посљедње клаузе временске клаузе са односом координације. Али то је само на први поглед, будући да посљедња клауза *нађе лице у лице с братом* стоји у саставном односу с клаузом *он се, прекрстивши се, тајно отрже кроз врата*.

Анализа датих реченица интересантна је и с обзиром на критеријум упрошћавања везничких скупова. Ако се, на примјер, упореде примјери 1 и 4, уочиће се да у првом примјеру није изостављен временски везник, а у четвртом је изостављен. У првом не би могао ни бити изостављен, а у четврти би се могао увести. Разлог за немогућност изостављања тог везника у првом примјеру је у временским клаузама које су доведене у координацију: прва је обезличена, друга је безлична или двочлана са субјектом *прилике*; у сваком случају ријеч је о несиметричним простим реченицама, што је разлог за немогућност изостављања временског везника. У четвртом примјеру нема такве асиметрије и нема проблема са изостављањем временског везника. Исти случај је и с примјером број 6.

У 13. примјеру у посљедњој од три временске клаузе, изостављен је временски везник *кад*. Он би се могао увести у позицију иза везника *и*, али то би за посљедицу имало и неопходност враћања помоћног глагола у предикату. Не може се изоставити исти везник, а да се не изостави и помоћни глагол у сложеном глаголском облику. Иста је ситуација и у примјерима 5 и 9. Није иста ситуација код сваког изостављања истоврсних чланова у оваквим клаузама. Тако би у 5. примјеру овај временски везник могао и изостати и бити исказан уколико би се повратио помоћни глагол у предикату, а остао изостављен субјекат друге временске клаузе. *Кад* је у предикату прости глаголским облик, временски везник се може и јављати, а може и изостајати, како потврђују примјери 6 и 8.

Када је у једној временској клаузи предикат у једнини, а у другој у множини, с тим да су у предикату сложени глаголски облици, такође не долази до изостављања временског везника. Тако је у 12. примјеру, тако је и у 13. примјеру код друге временске клаузе: временски везник се такође не би могао изоставити. Изостављање редуплицираног временског везника директно је, дакле, повезано са изостављањем помоћног глагола у сложеном глаголском облику у позицији предиката. Да је тако, свједочи примјер 7, гдје се може изоставити овај везник између временских клауза са предикатом у презенту јединине у једној, а у презенту множине у другој клаузи.

У наставку се наводе и примјери за вишеструко сложене реченице са другим врстама зависних клауза које су повезане односом координације. Понешто што је већ речено уз временске реченице реченом мораће бити поновљено, а указаће се и на занимљивости или посебности појединих случајева, или врста зависних реченица у вези са питањем координације издвојених зависних клауза.

Тако се јављају и узрочне координиране зависне клаузе, што потврђују и сљедећи примјери:

[2]

1. Давил је од самог почетка слао хитне поруке генералу Мармону и амбасади у Цариграду да треба уложити сав утицај код Порте да Мехмед-паша, без обзире на политичке промене у Цариграду, остане у Босни, *јер тако раде и Руси и Аустријанци за своје пријатеље и јер се овде по томе цени утицај и снага једне хришћанске силе* (Андрић: 44).

2. (...) по којима је некада (...) морао да по зимској ноћи обиђе цео град *само зато што је мислио другачије него други, или зато што је уопште мислио* (Дучић: 50).

3. Хвалио је Босанце *што су једноставни и уздржљиви и што им сиротиња није нестрпљива и не тражи као цариградска, него ћутке и стрпљиво сиротује* (Андрић).

4. Међутим *баи зато што волим Будимпешту, што имам симпатије за Мађаре и њихов стил живота, што сам љубитељ њихове литературе и музике, националне кухиње и врхунских вина*, дуго већ намеравам да пишем о немилим искуствима путника у тој земљи (НИН, 8. 9. 2011: 38).

5. Неколико пута је изговорио и Наполеоново име, питајући везира шта ће казати свет кад види да се кажњава најтежом казном један угледа првако *само зато што је сматран француским пријатељем и што је лажно оптужен од Аустријанаца* (Андрић: 209).

Ако би се у првом примјеру изоставио везник између двије узрочне клаузе, друга клауза не би морала имати статус узрочне. Интересантно је да ове двије координиране узрочне клаузе, због специфичног смисаоног међуодноса њихових садржаја, не би могле бити у супротном односу; ако би умјесто саставног везника дошао супротни *а*, не би се могао реализовати и узрочни везник. Понекад се сложени везник *зато што* упрошћава изостављањем првог дијела. Цио везник се не изоставља да би се сачувао податак о узрочном карактеру клаузе. То илуструје 4. примјер.

Трећи примјер интересантан је по томе што се ради о супротној реченици с везником *него*, који је карактеристичан за један тип супротних реченица које захтијевају негиран предикат у првој клаузи. Иза њега би тешко могао доћи узрочни везник, као и кад су посриједи други супротни везници. Ипак, да ово није апсолутно правило, показаће се овдје у даљој анализи. Посљедњи примјер наводи се да би се указало на још једну карактеристичну појединост у вези с кородинацијом зависних клауза. Овдје није битно то што је код друге зависне клаузе упрошћен везник, него то да није могућа пермутација зависних кородинираних узрочних клауза. Кад би се клаузе пермутирале (обрнуле мјеста), што могу као координиране, сложени везник се не би могао упростити, нити неки прости други, да је умјесто њега наведен, изоставити. Разлог је тај што се уз везника јавља партикула *само*. Ово правило важи у свим случајевима.

Такође се јављају и намјерне зависне реченице са односом координације, као нпр.:

[3]

1. Немањићи су потрошили све своје „куле гроша и дуката“ да узвесе име господње, и да узвесе славу хероја, и да узнесу мученика са голговете (Дучић: 224).

2. Да би се спасао хапшења и да би потражио излаз из својих унутрашњих сукоба, млади новинар Давил јавио се као добровољац... (Андрић: 63).

3. (...) људи су били полегали, па су се дизали да чисте оружје или да дочекају на нож по комад бачене, рашчеречене јагњетине (Црњански: 15).

4. Један млади глас ме је обавестио да су они (нисам знао који они) управо заузели једну књижару и да ме позивају да им се придружим (Капор: 183).

Како се види, остварују се различити типови координираних односа међу овим зависним клаузама. У прва три примјера могао би се изоставити зависни везник између њих. У четвртом то би било теже, због асиметрије предика зависних клауза.

У грађи су се нашли и примјери за допусне зависне реченице, какви су сљедећи:

[4]

1. Иако су му и раније казали за те везирове особине, иако је знао да све то не треба примати за стварно и готово, Давилу су (...) пријале ова ова пажња и љубазност (Андрић: 32).

2. Иако његовом панорамом владају незграпни солитери, иако је скоро столеће центар радничке класе која је мање-више остала без посла, иако је постао симбол патње и ратног страдалиштва, град на Лепеници има неки свој шарм... (Политика – Магазин, 3. 12. 2006: 6).

3. (...) послаше га у Италију, мада га брат ожени, мада је имао децу, мада није желео, ни искао, да иде (Црњански: 32).

У грађи су се нашле и условне реченице које припадају вишеструко сложеним реченицама:

[5]

1. Уколико је кашљање интензивно, ако је пас видно мирнији или одбија храну, ветеринар ће поред лекова за смиривање кашља укључити и антибиотике... (Блиц недеља, 24. 10. 2010: 25).

2. (...) али, ако је извучена поука и ако се тако нешто више никада не понови, Београд и Србија имају шансу (НИН, 25. 8. 2011: 48)

3. Успех је, дакле, ако влада не пропадне пре краја, тј. ако дође до превремених избора (НИН, 25. 8. 2011: 62).

4. Ако смо успели добро да пребројимо, и ако у међувремену није откривен неки нови стуб, или бар стубић, несврстани су стуб број 5 наше спољне политике (НИН, 8. 9. 2011: 19).

Није у првом примјеру појава различитих условних везника уз координиране условне клаузе разлог што се други не би могао изоставити – него је разлог у неподударности њихових предиката. Трећи примјер је интересантан прије свега по томе што показује да се међу координираним зависним клаузама може појавити и објаснидбени везник, као везник експланативне координиране везе.

Често се јављају и односне (шире схваћене атрибушке) реченице уз исту управну, као што показују сљедећи примјери:

[6]

1. (...) он није могао више да остане у оној ниској беди у којој се родио и у којој би требало век да проведе (Андрић: 115).

2. Било је случајева, и доста, где је лечење успевало и где људи душевни и захвални обасипали хвалама и даровима фра-Луку и манастир (Андрић: 238).

3. Одавно њих мучи и забрињава сазнање да је царска тараба на границама посрнула и да Босна постаје разграђена земља по којој газе не само Османлије него и каури из бела света, у којој чак и раја диже главу дрско као никад досад (Андрић: 18).

4. Покреташи који мисле да немају претходника, да је главни посао књижевности данас да воде политику странке под чијом су контролом, који не знају да тада страда баш књижевност, који мисле да не постоји природан ред, временски и други, у уметности и науци, у свему, исти су као они који гледају уназад (НИН, 26. 10. 2006: 51).

5. Египат изгледа као земља без своје границе; где не улазимо на нека врата; где видимо неку земљу која нема, као све друге земље, свој почетак и свој свршетак (Дучић: 229)

6. Давил ће се навикнути на њега, стварно спријатељити и увидети да се испод необичног изгледа крије човек који није без срца ни без памети, који је трајно и потпуно унесрећен, али који није неприступачан свим бољим осећањима која његова раса и и његова каста познају (Андрић: 171).

7. Из таме тишине вароши, коју још није ни видео како треба, али у којој га несумњиво чекају бриге и теškoће, изгледало је да се ништа у свету не да средити ни измирити (Андрић: 25).

8. Ништа није могло променити урођено неповерење муслиманског становништва, које није тело да чита ни да гледа, него је ишло за својим дубоким нагоном самоодбране и мржње према туђину који се приближио границама (Андрић).

9. Само онај велики камен на брегу, над којим је био подигао кров, где му је отац лежао сахрањен, стајао је непомичан и видан... Црњански: 33).

10. Ово место је препуно духова који ме салећу, који ми шапућу на уво, цвиле из слабо осветљених сводова, кукају и богораде, церекају се сабласно и траже да им се придружим (Капор: 180).

11. И они су га гледали као човека који троши речи о давно прошлој и неповратно изгубљеној ствари, а коме из обзира учтивости не треба упадати у реч, него га стрпљиво и сажално саслушати докраја (Андрић: 210).

12. Кад се исти Татар вратио у Травник, донео је везирово писмо у коме захваљује на дару и (Ø КОМЕ) само каже да је највећа радост поклон... (Андрић: 215)

13. Давил, који је знао за аустријске припреме и као и цео свет, веровао да су оне уперене не против Турске, него против Француске, а да Турска служи само као изговор, нађе у овом фон Митереровом саопштењу нове потврде за то веровање (Андрић: 258).

Релативне клаузе су специфичне у погледу могућности изостављања зависног везничког средства (релативизатора) због тога што се често комбинује са неким предлозима, ради истицања одговарајућег значења, а то се не може сачувати ако се изостави релативизатор који. Има случајева кад нема сметњи за изостављање везничке лексеме у везничком споју – тако је у примјерима 2, 5 и 6 (у последњем само кад се ради о односу између друге и треће зависне клаузе). Ту је посебно илустративан примјер 10, гдје имамо шест зависних клауза, а везничко средство је међу њима изостављено. Тако је и у последња два примјера, гдје се види да редукција зависног везника повлачи и редукцију помоћног глагола у предикату зависне клаузе. У примјеру 1 ради се о неподударности предиката, па зато не може изостати зависни везник; тако је и у 6. примјеру код прве и друге зависне клаузе. Не би било уобичајено изоставити везник ни између клауза у 4. примјеру пошто би његова редукција условила могућност погрешног тумачења садржаја реченице, тј. тада не би било јасно да се ради о односним зависним клаузама. Кад се два односна везника налазе у различитом падежу, чиме се обезбјеђује одређено значење клаузе, везник између њих се не може изоставити – што потврђује 11. примјер. Исто је кад се уз везник реализују различити приједлози, како је у 3. и 7. примјеру. Примјер 8 је интересантан по томе што се двије зависне клаузе повезују везником *него*, а предикат прве је негиран, што је један од разлога што се не може изоставити зависни везник друге клаузе.

Често се јављају и зависне координиране реченице са допунским значењем, како је у сљедећим примјерима:

[7]

1. Чинило му се да ту пред њим стоји слика и прилика новог нараштаја и да је прстом додирује (Андрић: 84).

2. Они су добро знали да сваки странац који дође у Босну утапка малко пут између непријатељске туђине и њих, и да конзул, својим нарочитим овлашћењима и средствима, широм отвара тај пут... (Андрић: 93).

3. Не помињем и чудно осећање које човек има мислећи да далеко већ осташе за нашим леђима бели људи а да сада улазимо међу људе црне... (Дучић: 228).

4. И мисле да су тиме рекли све, и одредили све, и одужили све (НИН, 21. 10. 2010: 53).

5. Али чим би се нашао пред сложенијим и финијим питањима, његова духовна леност и морална равнодушност нагониле су га да уопштава и доноси сувише брзе и упрошћене судове (Андрић: 200).

6. Настојао је да подвуче своје заслуге у паду новског капетана, али да их и не преувелича... (Андрић: 212).

(...) чак му је изгледало да неки делови недостају или да су покварени, али везир је поклон примио лепо (Андрић: 214).

7. Давил је био двоструко задовољан својом одлуком кад је сазнао да је аустријски конзул одмах тражио пријем и био примљен, али хладно и нељубазно, и да везир није хтео ни једном речи одговори на сва његова запиткивања о цариградским догађајима (Андрић: 216).

8. У најтежим часовима била се зарекла да ће савладати сузе и превазићи бол и да ће своје дете, заједно са својим болом због његовог губитка, принети Богу на жртву (Андрић: 259).

9. Један млади глас ме је обавестио да су они (нисам знао који они) управо заузели једну књижару и да ме позивају да им се придружим (Капор: 183)

10. (...) да се закунем да је више нећу овако мучити, него да ћемо провести живот само на веранди (Дучић: 38).

11. Међутим, његова слава је изазивала завист, посебно код шефова, јер се осећало да он не жели, као остали, да буде министар саобраћаја, на пример, већ да баш воли то шта је... (Капор: 174).

И овдје имамо различите случајеве у вези са зависним везником између клауза. Тај везник би се могао изоставити у трећем и шестом примјеру, у четвртном је већ изостављен, такође и у осмом, гдје је дошло и до изостављања помоћног глагола у предикату. Изостављање везника није погодно или могуће у прва два примјера због субјекатске неподударности у клаузама. Такође, у примјеру девет није могуће изостављање везника због асиметрије међу предикатима. У примјерима десет и једанаест зависне клаузе повезане су супротним везницима него и већ а предикати прве клаузе су негирани, што значи да се између истиоврсних зависних клауза успоставља адверзативна координирана веза.

Још је Љ. Поповић напоменуо да постоје одступања од правила о координацији само истога типа зависних клауза – временских, узрочних и сл., наводећи, у фусноти, и један примјер гдје се саставним везником повезују узрочна и намјерна клауза. На то је указао и М. Ковачевић, констатујући да „независни везник повезује двије хомофункционалне (не нужно и хомоформне) зависне клаузе“ (Ковачевић 1998: 259). Такве координиране клаузе се јављају уз исту управну, али знатно рјеђе, него оне истознач-

не. У сакупљеној грађи нашао сам примјере гдје су координираним везником повезане клаузе с различитим значењем.

[8]

1. Ако дође Сименс, за све његове добављаче из Инђије, када потпишу уговор, уколико буду узимали кредит, општина ће субвенционисати каматне стопе (НИН, 11. 3. 2010: 34).

2. Марљивост, та врлина која се често јавља где не треба или кад више није потребна одувек је била утеха недаровитих писаца (Дучић).

3. Кад будете нашли времена и ако будете били заинтересовани, показаћемо Вам најзанимљивије ствари у музеју.

4. Да ли сте очарани? Тек бисте били кад бисте, ако већ нисте, видели пут Загреб – Ријека (НИН, 11. 3. 2010, 34).

5. Иако је пропао, поред осталог, и зато што је пропао, њихов опит је велико искуство модерне историје (НИН, 2. 09. 2010: 40).

6. Када и ако нас позову, ми ћемо одлучити шта ћемо чинити.

7. (...) о њему ће се говорити када се и ако се појави први том Енциклопедије... (НИН, 14. 1. 2010: 56).

Наведени примјери илуструју могућност довођења у координацију различитих врста зависних клауза. Само што у свима њима постоји могућност да се умјесто везничког статуса лексема „и“ интерпретира и као асеверативна (наглашавајућа) партикула. Оне су у сваком случају врло сопецифичне, јер ако их и прихватимо као координиране зависне клаузе, ипак се у њима координација увијек ослужњава и интензификацијом садржаја друге клаузе. На то упућује посебно 4. примјер у коме се условна осјећа и као накнадно додата. Примјер 6 показује да се може изоставити цијела једна клауза, ако је идентична, а само различитог значења. У седмом примјеру остало је само партикула *се* из глагола у предикату.

У закључку се може издвојити сљедеће. У савременом српском стандардном језику често се јављају вишеструко сложене зависне реченице. То су такве реченице код којих се уз једну управну везује двије или више зависних клауза које успостављају однос координације. Зависне клаузе које успостављају однос координације по правилу стоје у контактном положају. Најчешће се ради о истоверним зависним клаузама, али није искључено да се у односу координације јављају и зависне семантички разноврсне клаузе, само што се тада значење координације усложњава значењем интензификације садржаја друге клаузе. Који однос је успостављен између зависних координираних клауза, најчешће показује независни везник који се јавља испред везника друге зависне клаузе. Други зависни везник се може и изостављати. Анализа грађе је показала да постоје извјесна ограничења у погледу таквог изостављања. Ту често значајну улогу има однос међу два предиката – да ли се ради или не ради о постојању симетрије међу њима, и у оквиру тога да ли је посриједи прости или сложени глаголски предикат. Уз то, изостављање зависног везника у другој клаузи има за посљедицу редукцију помоћног глагола кад је у предикату клаузе употријебљен

сложени глаголски облик. Кад се уз неки зависни везник јавља и партикула, такав везник се не може изоставити, а да партикула остане партикула, зато што се партикулом преко везника наглашава садржај цијеле клаузе. Код односних реченица на (не)могућност изостављања зависног везника у другој клаузи значајну улогу има и природа односа између два везника – релативизатора (да ли су у истом падежу), те начин њиховог везивања са приједлозима.

Литература

- Ковачевић 1977: Милош Ковачевић, *О типовима нагомилавања везника*, Зборник Матице српске за филологију у лингвистику XL/2, Нови Сад, 159–171.
- Ковачевић 1988: Милош Ковачевић, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд.
- Поповић 1982а: Љубомир Поповић, *Из проблематике конституисања и структурирања сложених реченица: независне и зависне реченице*, Књџижевност и језик XXXIX/1, Београд, 1–15.
- Поповић 1982: Милош Ковачевић, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд.
- Стевановић 1991: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II, Синтакса*, пето издање, Београд.
- Танасић 2006: Срето Танасић, *Упрошћавање везничких скупова у сложеној реченици у српском језику*, Јужнословенски филолог LII, Београд, 53–71.

Извори

- Андрић: Иво Андрић, *Травничка хроника*, Нолит Београд, 1981.
- Дучић: Јована Дучић, *Градови и химере*, Политика Београд, 2005.
- Капор: Момо Капор, *Исповести*, друго проширено издање, Нолит Београд, 2008.
- НИН: Недељне информативне новине, Београд.
- Црњански: Милош Црњански, *Сеобе*, Нолит Београд.

Sreto Z. Tanasić

ON COORDINATED RELATION BETWEEN DEPENDENT CLAUSES IN SERBIAN LANGUAGE

Summary

In contemporary Serbian standard language complex dependent sentences often occur. Those are the sentences in which one direct sentence is related to two or more dependent clauses denoting coordination. The dependent clauses which establish coordination regularly stand in contact position. Mostly, it is about the same type of dependent clauses, but it is not excluded that in the process of coordination the dependent, semantically versatile, clauses appear. However, in this case, the meaning of coordination becomes more complicated by the intensification of the other clause's content. The kind of relation between the coordinated dependent clauses is usually indicated by the independent conjunction which appears before the conjunction of the other dependent clause. The other dependent conjunction may often be omitted. The subject analysis showed the existence of certain limitations regarding such omission. The relation between two predicates is often important – it defines the symmetry between them and significance of simple or complex verb predicate. In addition, the omission of the dependent conjunction is consequent to the reduction of the auxiliary verb in the case when the predicate is formed by complex verb form. Sometimes there is a particle with dependent conjunction, and then the conjunction cannot be omitted regardless the particle, because the particle with conjunction emphasizes the contents of the clause. At relative sentences the (im)possibility of omission of the dependent conjunction in the other clause is affected by the important factor regarding the nature of two conjunctions – relativists (if they share the same case), and their relations with prepositions.